

4.1 Domácnosti, příjmová situace domácností

- *růst počtu cenzových domácností neúplných rodin, zejména rodin se závislymi dětmi*
- *vyšší úroveň vybavenosti úplných rodin*
- *příjmy domácností v moravských krajích jsou podprůměrné*

Informace o počtu, struktuře a vybavení rodin a domácností jsou jedním ze základních výsledků sčítání lidu, domů a bytů. Zdrojem údajů o příjmové situaci domácností jsou mikrocentry pořádané v mezidobí mezi sčítáními. Domácnosti jsou děleny do 3 kategorií jako domácnosti bytové, hospodařící a cenzové. **Bytovou domácnost** tvoří osoby žijící v jednom bytě, údaje o nich slouží k hodnocení způsobu a úrovně bydlení. **Hospodařící domácnost** tvoří společně bydlící osoby, které společně hradí základní výdaje domácnosti (strava, náklady na bydlení), informace o nich směřují k hodnocení životní úrovně. Hospodařící domácnost může být tvořena jednou nebo více domácnostmi cenzovými. **Cenzová domácnost** je tvořena osobami v rámci hospodařící domácnosti na základě příbuzenských nebo jiných vztahů.

Tab. 4.1.1 Základní údaje o domácnostech

	Domácnosti celkem			Struktura domácností v %		Průměrný počet členů domácnosti	
	1991	2001	index 2001/1991	1991	2001	1991	2001
Cenzové domácnosti celkem	439 256	455 546	103,7	100,0	100,0	2,57	2,46
v tom:							
úplné rodiny	277 844	259 567	93,4	63,3	57,0	3,24	3,17
bez závislých dětí	124 765	137 100	109,9	28,4	30,1	2,35	2,50
se závislymi dětmi	153 079	122 467	80,0	34,8	26,9	3,96	3,92
neúplné rodiny	47 310	61 477	129,9	10,8	13,5	2,44	2,47
bez závislých dětí	20 961	26 092	124,5	4,8	5,7	2,18	2,26
se závislymi dětmi	26 349	35 385	134,3	6,0	7,8	2,59	2,62
vícečlenné nerodinné domácnosti	1 748	9 923	567,7	0,4	2,2	2,06	2,11
domácnosti jednotlivců	112 354	124 579	110,9	25,6	27,3	1,00	1,00

Podle údajů SLDB 2001 bylo v Jihomoravském kraji k 1. 3. 2001 404 876 bytových domácností, proti sčítání v roce 1991 se tento počet zvýšil o 10 575 domácností (o 2,7 %). Růst počtu bytových domácností, resp. počtu obydlených bytů, je limitován možnostmi nové bytové výstavby, rekonstrukcemi a možností využití neobydlených bytů. Přání lépe bydlet mnohdy naráží na finanční možnosti (o pořizovacích cenách nového bydlení bude zmínka v následující kapitole).

Tab. 4.1.2 Cenzové domácnosti podle okresů (SLDB 2001)

	Cenzové domácnosti	v tom (%)					
		úplné rodiny		neúplné rodiny		vícečlenné nerodinné domácnosti	domácnosti jednotlivců
		bez závislých dětí	se závislymi dětmi	bez závislých dětí	se závislymi dětmi		
Česká republika	4 270 717	29,1	25,5	5,5	8,0	2,0	29,9
Jihomoravský kraj	455 546	30,1	26,9	5,7	7,8	2,2	27,3
Blansko	41 162	32,9	30,2	5,2	6,3	1,7	23,7
Brno-město	167 740	26,7	21,3	6,2	9,5	2,9	33,3
Brno-venkov	62 396	33,1	28,4	5,4	6,8	1,6	24,8
Břeclav	47 670	31,3	30,0	5,2	7,3	2,3	23,9
Hodonín	60 029	32,0	31,6	5,9	6,6	1,2	22,7
Vyškov	33 343	32,0	29,8	4,8	6,8	2,2	24,4
Znojmo	43 206	30,8	30,9	5,7	6,8	1,7	24,1

Počet hospodařících domácností činil 446 718, což bylo o 18 375 více (o 4,3 %) než v roce 1991. Údaje o cenzových domácnostech jsou patrné z tabulky 4.1.1. Jejich počet se v mezidobí také zvýšil, důležitá je však především změna ve struktuře cenzových domácností. Ve shodě s vývojem demografických charakteristik (pokles sňatečnosti, růst rozvodovosti, pokles počtu narozených dětí, nárůst podílu narozených dětí mimo manželství) se vyvíjelo zastoupení rodinných domácností. Úplné rodiny tvořily 57,0 %

celku, podíl se proti minulému sčítání snížil o 6,3 bodu (podíl úplných rodin se závislymi dětmi poklesl o 7,9 bodu). Naproti tomu podíl neúplných rodin, který činil 13,5 %, se zvýšil o 2,7 bodu (podíl neúplných rodin se závislymi dětmi vzrostl o 1,8 bodu). Podíl rodin (úplných i neúplných) se závislymi dětmi se snížil z 40,8 % na 34,7 %, tedy o 6,1 bodu.

Ze srovnání **struktury cenзовých domácností** okresů kraje s republikovým průměrem vyplývá zvláštní postavení okresu Brno-město. Podíl úplných rodin v kraji (57,0 %) je proti republikovému průměru (54,6 %) vyšší, u všech okresů se tato hodnota pohybuje v rozmezí 61,2 až 63,6 %, ovšem u Brna-města je to pouze 48,1 %. Naproti tomu podíl neúplných rodin (krajská hodnota 13,5 % je shodná s průměrem za Českou republiku) v tomto okrese činí 15,7 %, kdežto v ostatních okresech kraje jen 11,5 až 12,6 %. Zřejmý rozdíl je i u zastoupení domácností jednotlivců.

Průměrný počet členů všech kategorií domácností se mezi sčítáními 1991 a 2001 snížil, což přispívá k určitému zvýšení úrovně bydlení. U bytových domácností počet poklesl z 2,87 na 2,76 osob, u hospodařících z 2,64 na 2,51 a u cenзовých domácností z 2,57 na 2,46 osob. V roce 2001 bylo 23,1 % bytových domácností tvořeno 1 osobou, v 26,5 % domácnostech byly 2 osoby, 19,1 % bytových domácností tvořily 3 osoby, 4 osoby mělo 20,2 % a 5 a více osob žilo v 11,1 % bytových domácnostech.

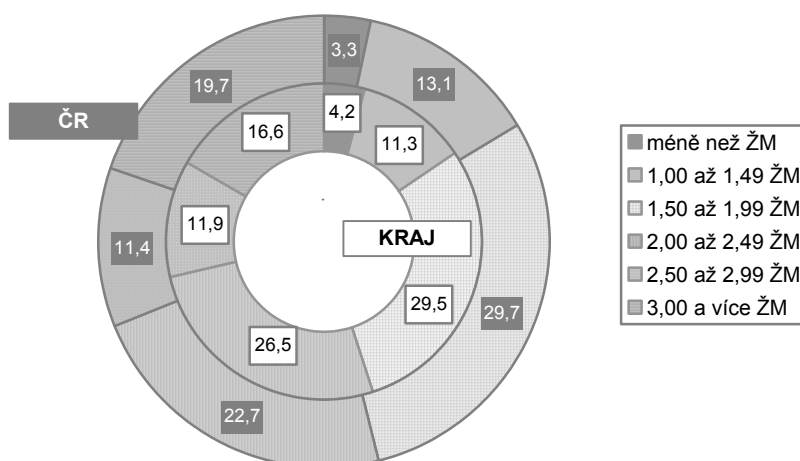
Tab. 4.1.3 Bydlení domácností (SLDB 2001)

	Domácnosti celkem	v tom (%)			
		úplné rodiny	neúplné rodiny	vícečlenné nerodinné domácnosti	domácnosti jednotlivců
Cenzové domácnosti bydlící v bytech	453 626	100,0	100,0	100,0	100,0
z toho podle kategorie bytu:					
I. kategorie	411 796	94,1	90,6	87,0	84,2
II. kategorie	24 852	4,3	5,8	7,1	7,6
III. a IV. kategorie	14 560	1,4	3,1	5,2	6,9
nezjištěno	2 418	0,2	0,5	0,7	1,3
v tom podle právního důvodu užívání bytu:					
byt ve vlastním domě	209 190	52,8	38,4	34,4	36,9
byt v osobním vlastnictví	33 982	7,2	6,9	5,2	8,7
byt nájemní	111 661	19,6	32,5	47,9	29,3
byt člena bytového družstva	67 092	14,4	16,5	6,2	15,4
byt člena družstva nájemců založeného za účelem privatizace	2 740	0,6	0,7	0,4	0,6
ostatní	28 961	5,4	5,0	5,9	9,2

K **bydlení domácností** se vztahují i data v tabulce 4.1.3. Je zde dále členěn počet cenзовých domácností bydlících v bytech (453 626), rozdíl od celkového počtu cenзовých domácností (455 546) připadá na osoby bydlící v ubytovacích zařízeních, dále bydlící mimo byty – v nouzovém obydlí, v nekolaudovaných domech, v objektech určených k rekreaci apod. Celkem 90,8 % domácností bydlelo v bytech I. kategorie, byty II. a IV. kategorie z velké části náležely domácnostem jednotlivců (8 538 bytů, což bylo 58,6 % z celku). V bytě ve vlastním domě bydlelo 46,1 % domácností, 24,6 % bydlelo v bytech nájemních a 14,8 % domácností v bytech členů bytového družstva. Z pohledu složení cenзовých domácností výrazně převažují byty ve vlastním domě u úplných rodin, byty nájemní převažují u vícečlenných nerodinných domácností.

Úplností či neúplností rodin bývá ovlivněna i ekonomická situace domácností, která se odráží ve **vybavenosti domácností**. Jako příklad je možno uvést rozdíly u bytových domácností, v nichž žije 1 censová domácnost. U úplných rodin bez závislých dětí mělo 61,7 % domácností jedno nebo více aut, u neúplných rodin bez dětí to bylo pouze 34,7 % domácností. Ještě vyšší odstup byl u rodin se závislymi dětmi – jedno nebo více aut mělo 71,9 % úplných rodin, ovšem jen 33,2 % neúplných. U vybavenosti telefonem (pevnou linkou nebo mobilním), vlastním objektem rekreace nebo osobním počítačem tak výrazné rozdíly nebyly, vybavenost úplných rodin však byla vždy vyšší. Ve zkratce – telefon mělo 84,9 % úplných rodin bez dětí (76,1 % neúplných rodin bez dětí), 89,3 % úplných rodin s dětmi (81,1 % neúplných rodin s dětmi). Vlastní rekreační objekt mělo 15,4 % úplných rodin bez dětí (8,8 % neúplných rodin bez dětí), 9,4 % úplných rodin s dětmi (7,1 % neúplných rodin s dětmi). Osobní počítač (s připojením i bez připojení na internet) mělo 10,8 % úplných rodin bez dětí (9,2 % neúplných rodin bez dětí), 32,6 % úplných rodin s dětmi (24,4 % neúplných rodin s dětmi).

Graf 5 Domácnosti Jihomoravského kraje podle vztahu příjmů k životnímu minimu v roce 2002

Vybavenost domácností je dána úrovní příjmů. Informace k příjmové situaci domácností jsou čerpány z výsledků **Mikrocenzu 2002**. Podle údajů v tabulce 4.1.4 byly domácnosti Jihomoravského kraje v roce 2002 výší celkového **čistého ročního příjmu na osobu** v mezikrajském srovnání až na 8. místě v republice. Celkovým příjmem na osobu vévodí Hlavní město Praha, která převyšovala průměr republiky o 38,4 %. Nadprůměrné příjmy byly ještě ve Středočeském (o 7,7 %) a Plzeňském kraji (o 3,4 %). Hlavní město Praha těží z vysoké koncentrace průmyslových a obchodních aktivit, z přítomnosti řady zahraničních firem, které vyplácejí vyšší mzdy. Na této skutečnosti profituje i Středočeský kraj, odkud směřuje intenzivní dojíždka za prací do Prahy. Jihomoravský kraj byl 6,0 % pod republikovým průměrem, Moravskoslezský kraj na tom byl v této oblasti nejhůře, za průměrem republiky zaostával o 11,8 %.

Tab. 4.1.4 Celkové peněžní příjmy domácností a jejich vztah k životnímu minimu v roce 2002

	Průměrný počet členů domácnosti	Celkový čistý příjem (Kč)				Struktura domácností (%) podle vztahu příjmů domácností k životnímu minimu (ŽM)					
		roční na osobu		měsíční na domácnost		méně než ŽM	1,00 až 1,49 ŽM	1,50 až 1,99 ŽM	2,00 až 2,49 ŽM	2,50 až 2,99 ŽM	3,00 a více ŽM
		celkem	pořadí	celkem	pořadí						
ČR celkem	2,50	94 221	x	19 595	x	3,3	13,1	29,7	22,7	11,4	19,7
Hl.m.Praha	2,19	130 447	1	23 849	1	1,2	6,9	20,4	20,2	12,1	39,1
Středočeský	2,54	101 498	2	21 433	2	1,9	11,2	29,4	20,7	9,6	27,2
Jihočeský	2,52	92 498	4	19 380	5	2,3	12,3	33,6	20,6	15,0	16,1
Plzeňský	2,49	97 406	3	20 182	4	1,3	9,1	32,3	24,7	13,1	19,5
Karlovarský	2,51	91 695	6	19 103	7	6,3	12,3	30,5	20,7	10,5	19,7
Ústecký	2,46	86 127	11	17 649	13	5,7	21,0	28,7	20,6	9,4	14,6
Liberecký	2,51	92 257	5	19 243	6	3,5	12,8	30,8	25,3	12,2	15,4
Královéhradecký	2,51	86 428	10	18 039	12	2,7	13,1	28,4	29,7	13,0	13,1
Pardubický	2,63	84 924	12	18 600	10	3,4	16,2	31,4	23,4	10,9	14,7
Vysočina	2,76	88 904	7	20 513	3	1,5	14,2	28,7	27,2	13,7	14,7
Jihomoravský	2,55	88 573	8	18 808	8	4,2	11,3	29,5	26,5	11,9	16,6
Olomoucký	2,59	84 096	13	18 152	11	2,5	17,2	36,7	19,9	10,1	13,7
Zlínský	2,58	86 987	9	18 726	9	6,3	11,2	35,5	22,8	9,8	14,4
Moravskoslezský	2,50	83 150	14	17 282	14	4,8	17,7	31,5	21,4	10,4	14,2

V jednotlivých krajích byl významný rozdíl ve velikosti domácností, průměrný počet členů byl vyšší v moravských krajích. Vlivem této skutečnosti se snížily mezikrajské rozdíly v celkových čistých měsíčních příjmech na domácnost. Přesnější vyjádření příjmů ve vztahu k domácnostem dostaneme, pokud je vztáhneme k životnímu minimu (ŽM). To je ovlivněno velikostí domácností, ale bere v úvahu také počet a věk dětí.

Pod hranicí **životního minima** žilo v roce 2002 v České republice 3,3 % domácností. Nejnižší procento těchto domácností bylo v Hlavním městě Praze a v Plzeňském kraji, nejvíce pak v Karlovarském a Zlínském kraji. Podíl 4,2 % domácností v Jihomoravské kraji byl pátý nejvyšší v České republice.

Nemalý počet domácností se nacházel těsně nad hranicí životního minima, je vhodné rozšířit interval „chudoby“ až na 1,5-násobek ŽM. V tomto případě se rozdíl mezi kraji blíží rozdílům zjištěným u celkových příjmů na osobu. Z pohledu Jihomoravského kraje byla situace příznivější, 15,5 % domácností s příjmem do 1,5-násobku ŽM znamenalo také 5. místo. Jednalo se však o pátou nejnižší hodnotu za Hlavním městem Prahou, Plzeňským, Středočeským a Jihočeským krajem. Nejméně příznivá situace byla v Ústeckém kraji, kde bylo v tomto příjmovém intervalu 26,7 % domácností.

Tab. 4.1.5 Struktura hrubých ročních příjmů na 1 člena domácnosti v roce 2002

	Celkem Kč	v tom příjmy							
		ze závislé činnosti		z podnikání		důchody a sociální dávky		ostatní	
		Kč	v %	Kč	v %	Kč	v %	Kč	v %
ČR celkem	110 805	66 311	59,8	16 076	14,5	25 780	23,3	2 638	2,4
Hl.m.Praha	160 548	97 270	60,6	32 609	20,3	24 432	15,2	6 237	3,9
Středočeský	120 774	71 595	59,3	21 605	17,9	24 762	20,5	2 812	2,3
Jihočeský	108 738	66 690	61,3	15 875	14,6	23 944	22,0	2 229	2,0
Plzeňský	115 238	71 937	62,4	17 310	15,0	24 494	21,3	1 496	1,3
Karlovarský	106 686	62 136	58,2	14 697	13,8	24 254	22,7	5 599	5,2
Ústecký	99 774	58 730	58,9	13 193	13,2	26 415	26,5	1 436	1,4
Liberecký	110 277	65 853	59,7	18 484	16,8	25 029	22,7	910	0,8
Královéhradecký	100 389	61 807	61,6	10 521	10,5	26 001	25,9	2 060	2,1
Pardubický	98 498	55 802	56,7	13 854	14,1	27 860	28,3	984	1,0
Vysočina	102 164	59 612	58,3	13 734	13,4	25 499	25,0	3 319	3,2
Jihomoravský	103 376	63 339	61,3	12 087	11,7	26 315	25,5	1 635	1,6
Olomoucký	96 724	57 059	59,0	11 301	11,7	26 634	27,5	1 730	1,8
Zlínský	99 350	58 352	58,7	10 385	10,5	26 539	26,7	4 074	4,1
Moravskoslezský	95 583	56 463	59,1	9 759	10,2	27 535	28,8	1 826	1,9

Příjmy ze závislé činnosti (mzdy ze zaměstnání, dohody o provedení práce, honoráře) tvoří ve všech krajích rozhodující část hrubých ročních příjmů přepočtených na jednoho člena domácnosti (56,7 – 62,4 %), hodnota 61,3 % v Jihomoravském kraji je o 1,5 bodu vyšší, než republikový průměr. Krajská hodnota v korunovém vyjádření je proti republikovému údaji o 2 972 Kč nižší (o 4,5 %) a je šestá nejvyšší. Rozdíly ve výši příjmů ze závislé činnosti mezi kraji ve velké míře odpovídají rozdílům v celkových čistých příjmech (dominance Hlavního města Prahy, na opačné straně byl Moravskoslezský kraj vystřídán Pardubickým). Bližší údaje o vývoji mezd v kraji budou součástí kapitoly 4.3 o ekonomické aktivitě.

Příjmy z podnikání dosahovaly ze všech objemově významných druhů příjmů v mezikrajském srovnání nejvyšší rozdílnost. Hodnoty zřetelně odrážejí nejen odstup Hlavního města Prahy od zbytku republiky, ale i rozdíl mezi západní a východní částí ČR. V Hlavním městě Praze byla výše příjmů z podnikání na dvojnásobné úrovni České republiky a na celkových příjmech se podílela více než jednou pětinou. Jihomoravský kraj byl pod republikovým průměrem (téměř o 4 tisíce Kč) a řadil se tak až na 10. místo.

Rozdíly mezi kraji ve výši **sociálních příjmů** v absolutním vyjádření nebyly nijak výrazné (3 916 Kč mezi Pardubickým a Jihočeským krajem). Relativně nízké mezikrajské rozdíly ovlivňují důchody, které tvoří převážnou část sociálních příjmů. Nejvyšší podíl tvořily v Hlavním městě Praze – 86,0 %, nejnižší v Ústeckém kraji – 69,3 % (v Jihomoravském to bylo 77,1 %).

Naproti tomu dávky **sociální podpory** více odráží ekonomické postavení domácnosti. Jejich objemově nejvýznamnější složky jsou přímo vázány na příjmovou situaci domácnosti prostřednictvím jejího poměru k životnímu minimu. Nejvyšší hodnoty dosáhly v roce 2002 na Pardubicku (3 993 Kč na osobu), nejnižší v Hlavním městě Praze (1 542 Kč na osobu), v Jihomoravském kraji to bylo 2 574 Kč na osobu. Podíly důchodů a sociálních dávek na celkových hrubých příjmech však znovu zdůraznily odlišnost postavení Hlavního města Prahy na jedné straně (15,2 %) a moravských krajů na straně druhé (25,0 – 28,8%). Charakteristiky vývoje výše vyplácených důchodů a dávek státní sociální podpory budou součástí kapitoly 4.6 o sociální péči.